

чытай і слухай

Ніл Гілевіч

Родныя дзеці

Раман у вершах

Мінск
«Адукацыя і выхаванне»
2026

УДК 882.6-1
ББК 84(4Бел)6-1
Г47

Серыя заснавана ў 2023 годзе

Для дзяцей старэйшага школьнага ўзросту

Тэкст і спасылкі на аўдыязапісы ў выглядзе QR-кодаў прыведзены па выданні:

Бібліятэка школьніка. 11-ты клас : аўдыякніга / тэкст чытае Андрэй Каляда. – Мінск : Вышэйшая школа, 2016.

Гілевіч, Н. С.

Г47 Родныя дзеці : раман у вершах : для дзяцей старэйшага школьнага ўзросту / Ніл Гілевіч. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2026. – 191 с. – (Чытай і слухай).

ISBN 978-985-34-0559-0.

Літаратурна-мастацкае выданне змяшчае раман у вершах народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча. Ліра-эпічны твор, напісаны вершаванай мовай з захаваннем усіх прымет пражыццёвага рамана, уключаны ў вучэбныя праграмы па беларускай літаратуры для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі. Аўтар звярнуўся да разгляду маральна-этычных, сацыяльных, экалагічных праблем, паказаў узаемаадносіны ў сям'і, што такое каханне, наколькі важна помніць і шанаваць сваіх продкаў, берагчы прыроду і паважаць родную мову.

Прапанаваны чытачу твор змяшчае спасылкі ў выглядзе QR-кодаў на аўдыязапісы тэксту.

Адрасавана школьнікам, а таксама будзе цікава ўсім, хто захапляецца беларускай літаратурай.

**УДК 882.6-1
ББК 84(4Бел)6-1**

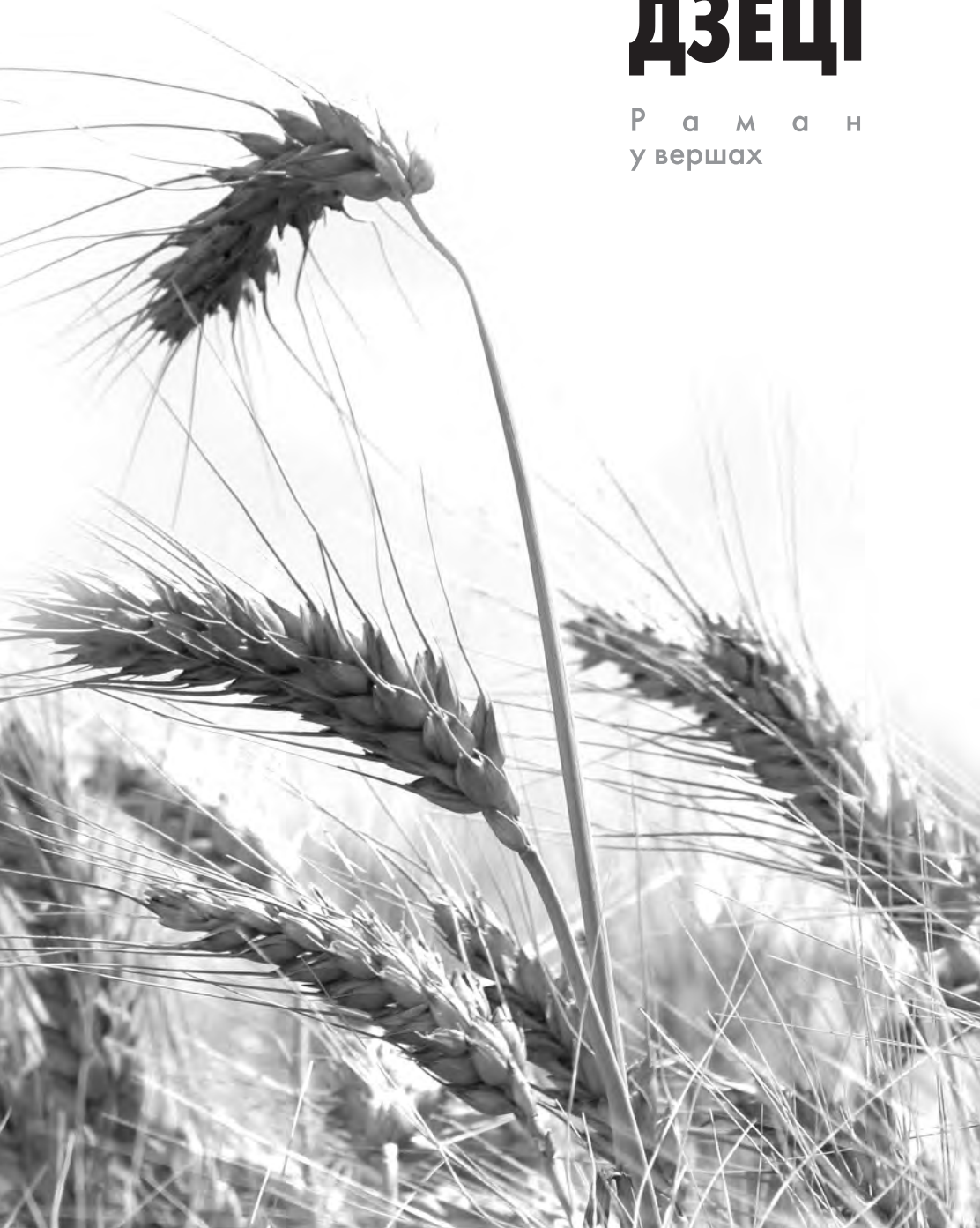
Усе правы на дадзенае выданне абаронены. Узнаўленне ўсёй кнігі ці любой яе часткі не можа быць ажыццёўлена без дазволу выдавецтва.

ISBN 978-985-34-0559-0

© Афармленне.
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства
«Выдавецтва «Адукацыя і выхаванне»», 2026

РОДНЫЯ ДЗЕЦІ

Р а м а н
у вершах

ЗАПЕЎКА

*Пісаць бы мне пра час далёкі!
Не зябла б муза сіратой:
Штодзень бы піў набгом з даёнкі
Хвалебстваў пенны сырадой!*

*Я ж выбраў працу без гарантый:
Дыханне часу сцерагу
І ад надзеёнасці гарачай
Убок падацца не магу.*

*Дый ты, чытач, таму прычына:
Ты – вось, ты побач, ты са мной.
І разлучыць нас немагчыма:
Мы доляй звязаны адной.*

*І хочаш ты пазнаць у кнізе
Жыццё, якому сам – суддзя.
Ды каб без тых эрац-калізій,
Дзе ўсё вядома загадзя.*

*Каб пошук праўды ў ёй быў моцны.
Каб прачытаў, сабе наўздзіў,
Усю зараз – і смачна цмокнуў:
«Прыдумаў, гад, а – дагадзіў!»*

*Чытач! А можа – не прыдумаў?
А – толькі кінуў свой пагляд
На сутнасць радасці і суму,
З якіх сатканы побыт-лад?..*

*Ды гэта – тэма для дыскусій,
Ты тут, брат, сам не дайся ў зман.
Я ж быў бы рад, калі б прымусіў
Цябе – уткнуцца ў мой раман.*

ПРЫЧЫНА

Сцяпан Якубавіч Вячорка,
Хоць быў караць сябе гатоў,
На ўлонне роднага падворка
Не заяўляўся шмат гадоў.

Ён разумеў: нядобра гэта,
І ўсё збіраўся завітаць.
«Абавязкова ўжо налета!
Далей няможна адкладаць».

Налета зноў не выпадала –
І зноў ён бэсціў сам сябе.
На шчасце, маці прыезджала
Сама, знябыўшыся ў журбе.

Відаць, таму, што бачыў зрэдку,
Не так пакутваў ад віны.
«Прыедзь, Сцяпаначка, улетку –
На спелы яблычак вінны.

На тыя ж вішні, на маліну
Ці на любімы свой агрэст...»
Расчулены ад успаміну,
Сын абяцаў старой прыезд.

І шчыра верыў сам, і нават
Ужо ўяўляў, як нацянькі
Ідзе праз луг, па спелых травах,
Сцяжынкай вогкай да ракі;

Як, разамлеўшы на спякоце,
Ён акунаецца ў віры;
Як растае салодка ў роце
Даспелы яблычак вінны;

Як ён пад венічкам якоча
У лазні брата Тамаша —
А дыхту болей, болей хоча
Не толькі цела, а й душа;

Як потым матчыны «кумпанкі»,
З нагоды клікнутыя ў дом,
Сваёй дзявоччыны выяснянкі
Пяюць для госця за сталом;

Як апасля ў суседняй вёсцы,
Дзе караніўся матчын род,
Гасцюе ён у дзядзькі Лёксы,
Каштуе свежы, з вузай, мёд,

А дзядзька сыпле, нібы з меха,
Навіны ўсякія, ды так,
Што ён заходзіцца ад смеху, —
О, дзядзька выдумаць мастак!

«І для душы спажытак быў бы,
І адпачыць бы добра змог,
І не было б у мамы крыўды...
Паеду ў свой Каменны Лог!..»

Але, правёўшы маці, тут жа
Ён акунаўся з галавой
Не ў вір маленства — праца-служба
Штодзённа ў вір цягнула свой.

Пасля музфонд даваў пуцёўку,
Калі ён водпуск браў якраз, —
І аглядаў Вячорка зноўку
Ці Крым, ці Сочы, ці Каўказ.

Так адпачынку пал чарговы
Прывык у моры ён гасіць,
І так зрываўся план ягоны —
Улетку ў маці пагасціць.

Зноў бачыў: выбрацца не зможа,
Уявы светлай тух прамень, —
І адкладаў ён падарожжа,
Як бы да нейкіх перамен,

Да нейкай послабкі-аддухі,
Што ўрэшце выпадзе яму,
Каб хоць на тыдзень сэрца й думкі
Даверыць котлішчу свайму...

Была яшчэ адна прычына,
Што астуджала ўраз запал.
Вы здагадаліся: жанчына,
З якой знаёмы быў Сцяпан.

Ды і не проста так знаёмы.
Зусім, зусім не проста так...
Над імі колісь дзень маёвы
Устаў, як лёсу добры знак.

Пасля... да жудасці раптоўна
Той дзень бязлітасна патух —
І доўга крыўдай невымоўнай
Цямрэла ў сэрцы ноч пакут.

Хоць знаў: у тым, што толькі горыч
Яму пакінуў на ўспамін
Вясновы вечар ясназоры, —
Быў вінаваты ён адзін.

Што ж, скрухі ён пазбыўся з часам —
Жыццё на ўсё знаходзіць лек,
Яно не любіць, каб няшчасным
На свеце чуўся чалавек.

Тым больш — у гэтакім узросце,
У самым розгары вясны...
Але вясна прайшла, а штосьці
Ад той пары не збегла ў сны.

Не-не, — і марнае пытанне:
Чаму так здарыцца магло? —
Будзіла крыўду, шкадаванне,
Пакутнай прыкрасцю гняло.

Калі ж нарэшце крыўда гэта
З вірлівай мутнасцю сплыла —
Было запозна ўжо: Альжбета —
За іншым замужам была.

Памылку выправіць, хоць з болем,
Назад, хоць з кроўю, адкруціць —
На гэта ўзняцца ён не здолеў.
Рашыў: няхай перабаліць.

Нашмат пазней, калі ўжо ўласнай
Быў сам ён звязаны сям'ёй,
Цераз знаёмага дазнаўся
Сцяпан што-кольвечы аб ёй.

Альжбета шлюб свой разарвала:
Ёй шчасця замуж не прынёс,
І марнаваць яна не стала
З нялюбым свой жаночы лёс.

Ішлі гады... Аднойчы ўвосень
Яму прывезла маці ў дом
Такую вестку, што здалося:
Над галавою грывнуў гром.

— Да нас вучыцельку аднекуль
Прыслалі ў школу працаваць.
Яшчэ ў тваім прыблізна веку,
Альжбетай Францаўнаю зваць.

Дык дзецям гэтак дорыць ласку,
Як маці родная, дальбог!..
— Альжбета Францаўна? — знянацку
Схаваць здзіўлення ён не змог.

— Хіба мо ведаеш яе ты? —
Як бы ўлавіў штось матчын слых.
— Не, проста дзіўна, што... Альжбета,
Імя такое... са старых.

— Ну, так. А прозвішчам — Кудзёлка.
Разводка быццам бы... Але
Па ўсім відаць, што не свісцёлка.
Да ўсіх з павагай у сяле.

Як толькі далі ёй хаціну,
Што завуч вызваліў, Зяцькоў, —
Гадоў пятнаццаці дзяўчыну,
Дачку, прывезла ад бацькоў...

Сцяпану ў сэрца, як іголкай,
Кальнула: «Вось дык навіна!
Альжбета Францаўна Кудзёлка!
Няма сумнення, што яна...»

Маўчаў, аглушаны як быццам,
І зразумець ніяк не мог:
Чаму ёй собіла прыбіцца
Якраз жа ў іх Каменны Лог?

Ці ж мала школ у іхнім краі —
У межах вобласці ўсяе?
Які ж «асветнік» ёй нараіў
Атайбавацца ў іх сяле?

А можа быць, яна наўмысна
Зрабіла так?.. А для чаго?
Нашто — калі ёй ненавісна
Любая згадка пра яго?

Відаць, тут проста выпадковасць.
Відаць, забылася суздром,
Што гэны кут — яго мясцовасць,
Яго бацькоўскі, родны дом.

— Была і ў нас, у нашай хаце:
То ж вучыць Паўліка якраз,
Дык ушчувала бацьку, маці,
Што той кладзецца спаць не ў час.

І пра цябе спытала потым:
Ці праўда, значыць, ці мана,
Што ты мой сын і згэтуль родам...
— І што?.. — Здзівілася яна.

Такі, гаворыць, талент звонкі
Радзіўся ў гэтакай глушы...
Ад большай пэўнасці ў Вячоркі
Паспакайнела на душы.

«Ну, так, забылася ныйначай,
Што гаварыў я колісь ёй —
Аб нашай вёсцы, школе нашай,
Аб першай музыцы маёй...

От можа фокус быць вясёлы:
Прыеду я — і як на грэх
Адразу ўбачымся ля школы...»
І зноў па сэрцы цень прабег.

Ён мусіў сам сабе прызнацца:
Паклаўшы крыж на той бядзе,
Ён не хацеў бы сустракацца
З былым — ніколі і нідзе.

Тут справа, знаў ён, не ў капрызах
Яго натуры. Справа ў тым,
Што калі нават попел-прысак
Астыў — нашто капацца ў ім?

А ёй? Хіба ёй будзе ў радасць
Узрушыць памяць гаркатой?
Яна ж дагэтуль лічыць здрадай
Яго правінны ўчынак той.

Калі ў яе спакой і немуць
Пануе ў сэрцы — не бунтуй!
Авось пачасе куды-небудзь
Перабярэцца і адтуль...

У гэткіх роздумах-развагах
Бываў Вячорка ўсякі раз,
Калі матуля ў госці звала —
На адпачынак, на папас.

І ўсякі раз яго паездка
Ізноў не месцілася ў план...
Ды вось прыйшло пісьмо-павестка,
Якой чакаў ужо Сцяпан.

«Ты не забыўся, брат наш кроўны, —
Струменіў водар з родных слоў, —
Што маме, Сохвіі Пятроўне,
Праз месяц семдзясят гадоў?

Якраз на свята, на купалле.
Дык выкрай часу і прыедзь.
Каб потым людзі не казалі —
Парадуй маму і прывець...»

Сцяпан і сам у тлуме будняў
Не забываў пра юбілей.
«Ну, што ж, рыхтуйся, сын аблудны!
Тут не адкласці надалей.

Набок усякую нязмогу!
На свята маці рушым, брат,
Каб нават падаў на дарогу
Перад табой каменны град!

Ну, а наконт магчымай стрэчы...
Ці не пара прасцей, дзівак,
Глядзець на гэтакія рэчы?
Табе ж за сорака як-ніяк!..

Ці мала што ў жыцці бывае!
Якіх вузлоў не вяжа лёс!
Няшчасны той, хто ўсё прымае
Да сэрца блізка і ўсур'ёз.

Спакойна, брат, звычайна стаўся
І да сябе, і да людзей...
Ах, ты, на жаль, не гэткі ўдаўся?
Не можаш звольна і прасцей?

Тады — ты сам свой інквізітар,
І — як сказаў алкаш-сусед:
«Прабач, таварыш кампазітар,
За гэтым я прыйшоў на свет!..»

ЗГАДКІ Ў ДАРОЗЕ

Вячорка, стомлены мільганнем
Карцін-малюнкаў за акном,
Павекі звёў без намагання
І перанёсся ў родны дом.

Перш-наперш маці твар убачыў:
Маршчынкі дробныя ля губ
І вочы ў крапінках табачных,
Што аніколі не ілгуць.

Ля маці дзеці: Лёдзя з мужам,
Антось, Мікіта і Тамаш —
На гэты раз, напэўна, дружна
Збяруцца ўсе, як на кірмаш.

Ну, Тамашу збірацца ўласна
Няма чаго — ён там жыве,
Ён — гаспадар, ён у саўгасе
На працы ўдарнікам слыве.

Адзін з усіх застаўся дома.
Што самы меншы, можа быць?
Смяяўся: «Доля, братцы, доля!
Павінен хтось і хлеб рабіць!..»

Ён жонку Анцю (Антуніну)
Настроіў так на боскі строй,
Што меў дзяцей амаль асьміну.
Смяяўся: «Я — айцец-герой!..»

Хоць скончыў колісь толькі восьмы —
Адстаў ён мала ад братоў, —
Смяяўся: «Я — у дзядзькі Лёксы
Дзве акадэміі прайшоў!..»

Што тычыць Лёдзі — як зазвычай,
Яна прыедзе з Вінцусём.
Калісьці ў робе будаўнічай
Ён стаў Сцяпану швагрусём.

Вячорка ў тым далёкім годзе
Кансерваторыю канчаў,
Калі дазнаўся, што да Лёдзі
Якісь жаніх хадзіць пачаў.

Іх Лёдзя ў Мінску на будоўлі
Тады падсобніцай была
І аб сваёй дзявочай долі
Не турбавацца не магла.

Жыла ў рабочым інтэрнаце,
З гурмою гэткіх жа нявест,
І добра помніла, як маці
Засцерагала на ад'езд:

«Хаця ж не слухай кавалераў
Культурных гэных, гаваркіх.
Няхай іх выкаціць халера —
Тых ашуканцаў гарадскіх!..»

Ва ўсіх нявест безабаронных
З тых інтэрнацкіх катухоў
Жыў недавер да ім не роўных
Інтэлігентных жаніхоў.

«Хіба ён гэткі возьме замуж
Мяне — з будоўлі галату?
Адно ў душы пакіне замуць,
Пасее ў сэрцы гаркату...»

Ды вось у клубе іх на танец
Аднойчы Лёдзю запрасіў,
Па ўсім відаць, не «ашуканец»,
Бядняк, мяркуючы па ўсім.

Сказаў дзяўчыне, што рабочы.
Праводзіў позна ў інтэрнат —
За разам раз глядзеў у вочы
І сыпаў досціпы — як град.

Хоць жартаваў замыславата —
Было прыемна ўсё адно.
Праз дзень — прыйшоў да інтэрната
З двума білетамі ў кіно.

Далей — амаль што кожны вечар,
Пасля работы — тут як тут.
І сімпатычны быў ёй нечым,
І нечым дзіўны, Вінька Шкут.

Найбольш сумелася дзяўчына,
Калі адкрыла незнарок,
Што не бядняк ён, як лічыла,
Што ён — прафесарскі сыноч!

Аж не паверыла спачатку
І машынальна перш за ўсё
Паглядам змерала апаратку:
На ім было амаль рыззё!

А ён сказаў: — Давацца дзіву
Няма чаго. Зірні-паглянь:
Народ не носіць габардзіну,
Народ апрануты ў паркаль!

І нейк паблажліва ўсміхнуўся: —
Не зразумела ты пакуль.
Не думай кепскае. Клянуся:
Я не басяк і не куркуль!..

Не зразумела, гэта праўда.
І напісала брату ліст,
Каб што параіў... Неадкладна
Сцяпан прыехаў к ёй у Мінск.

Калі пачуў, хто з ёй «на роўных»
Пачаў дружыць — скрывіўся ўраз:
— Ты бач яго, які «народнік»!
Напэўна, хітры лавелас!

Каб ачмурыць з будоўлі дзеўку —
Маўляў, і я — такі ж, як ты, —
Адзене світку ці паддзеўку,
Ну, і канечне ж — у кусты!

— Мянэ? Павек таго не стане!
Хай паспрабуе, хоць у жарт!..
— Ну, што ж: іду з ім на спатканне.
Пабачу сам, чаго ён варт.

Не да канца спасціг загадку,
Правёўшы розведы, Сцяпан:
— Развесяліў мяне спачатку,
Калі ішлі паўз рэстаран.

Пытаю: «Можа быць, заглянем?
Прапусцім сціпла па адной?»
«Народ не мокне ў рэстаране!
Народ сілкуецца ў чайной!»

Вось так і ўрэзаў мне твой Вінька.
Як абухом — па галаве!
Хаця хваліўся, што крывінка
Патомнай шляхты ў ім жыве.

Магчыма. Хлопец дзіўны нейкі.
З бацькамі ў контры — і ўсур'ёз.
Ён не бярэ ў іх ні капейкі.
Ну, і таму не ў пудры нос,

Сказаў: не возьме нізавошта.
Жыве на ўласныя грашы.
Працуе. Вучыцца завочна.
Мне — самастойнасць па душы.

Аднак... ужо і зараз бачна:
З такімі думкамі — наўрад
Ці зробіць ён цябе багачкай, —
Падсумаваў з усмешкай брат.

— Я не ганюся за багаццем,
Адно б душы не знаць пакут...
І неўзабаве стаў ім зяцем
Дзівакаваты Вінька Шкут.

Амаль што два дзесяцігоддзі
Крылом галубіць іх анёл,
Але раскошы ў доме Лёдзі
Не адшукаць і ўдзень з агнём.

Вінцусь праз грані той жа прызмы
На свет пражорлівы глядзіць
І ў тым жа духу афарызмы
Не перастаў пуляць-пладзіць.

ЗМЕСТ

<i>Запеўка</i>	5
Прычына	6
Згадкі ў дарозе	13
<i>Адступленне першае – патэтычнае</i>	25
Белы май	27
Ганьба	36
<i>Адступленне другое – іранічнае</i>	46
Разлад	49
На ўзвях часу	57
<i>Адступленне трэцяе – гістарычнае</i>	64
Бацькоўскі кут	67
Сустрэча	82
<i>Адступленне чацвёртае – у гонар маці</i>	101
Папанаванне	103
Гамана ў застоллі	114
<i>Адступленне пятае – кулінарае</i>	127
Іскрынка	131
Купальскія васількі	140
<i>Адступленне шостае – педагагічнае</i>	157
Вечар у полі	161
Бяссонне	177
<i>Дапеўка</i>	189

Літаратурна-мастацкае выданне

Чытай і слухай

Гілевіч

Ніл Сямёнавіч

РОДНЫЯ ДЗЕЦІ

Раман у вершах

16+

Рэдактар *Ю. А. Місюль*

Мастацкі рэдактар *С. Д. Чырकोў*

Камп'ютарная вёрстка *Н. В. Шабуні*

Карэктар *А. І. Галдзянкова*

Падпісана да друку 29.07.2026. Фармат 60×90/16. Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум.-друк. арк. 12,0. Ул.-выд. арк. 9,0. Тыраж 800 экз. Заказ 396/26.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Адукацыя і выхаванне»».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/19 ад 02.08.2013.

Вул. Будзённага, 21, 220070, г. Мінск.

Таварыства з абмежаванай адказнасцю «Капітал Прынт».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/485 ад 23.12.2015, №2/181 ад 04.11.2015.

Вул. Ф. Скарыны, 40-215, 220084, г. Мінск.